

Dijalog u komunikaciji Martina Bubera

Vlatković, Frana Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:443292>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Frana Petra Vlatković

**DIJALOG U
KOMUNIKACIJI KOD
MARTINA BUBERA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

FRANA PETRA VLATKOVIĆ

**DIJALOG U
KOMUNIKACIJI KOD
MARTINA BUBERA**

Mentor: izv. prof. dr. sc. Danijel Labaš

Zagreb, 2018.

Sadržaj

Sažetak	1
Uvod	2
1. Kritika suvremenoga čovjeka	4
2. Dijalogika kao filozofija dijaloga	7
3. Buberovo razgraničenje filozofije i religije	10
4. Odnos Ja-Ti i Ja-Ono.....	12
2.1. Sfera „Između“ (<i>Zwischen</i>)	14
2.1.1. Prisutnost, neposrednost i uzajamnost	16
5. Četiri primjera susreta	17
Zaključak	18
Popis korištenih izvora	19

Sažetak

Temeljni problem današnjega društva Buber vidi u davanju prednosti odnosu „ja-ono“ naspram odnosa „ja-ti“. Buber razlikuje tri sloja svijeta. Svijet stvaranja, iskustveni svijet (svijet „Ono“) te svijet razumijevanja (svijet „Ti“). „Ti“ je urođeno čovjeku te od njega nerazdvojivo. Autor na više mjesta u svojim djelima spominje kako „Ti“ ne može ni na koji način pripadati sferi iskustvenoga. Svijet Ti je ispunjen pravom vezom, odnosom koji je isprepleten vezom, a svijet Ono naginje čistoj razdvojenosti. Ti je, Buberovim riječima, uvijek isključiv.

U ovome je radu naglasak stavljen na dijalog. Egzistencijalna komunikacija je uzajamno izricanje sebe u drugom (Žižak, 2012: 150). Nadalje, takav vid komunikacije ističe važnost komunikacije u pronalaženju zajedničkoga i sličnog u pogledu na određenu stvar, iskustvo ili događaj. Dijaloški princip je nositelj utemeljenja čovjekove osobnosti, mogućnost interpretacije istine, pa i cjelokupne stvarnosti.

Buber smatra da je i šutnja komunikacija. Naime, dijalog između dvoje ljudi uspostavlja se i bez govora ili pogleda i drugih vrsta govora tijela. Ondje gdje nastupa otvorenost, čak i bez riječi, došlo je do dijaloga. Levinas i Buber prvi su uvrstili Drugoga u svoju filozofiju kao onoga bez kojega čovjek ne može spoznati sebe sama.

Apsolutni Ti je Bog kao vječno svjetlo te otkriće u sebi. Ovaj kratki pregled bavi se filozofijom Martina Bubera, njegovom dijalogikom i fenomenološkom tradicijom.

Uzajamnost je temeljni pojam Buberove antropologije. Središnje teme Buberove filozofije su uzajamnost, između, odnos, dijalog, susret, drugi.

Konačni čovjekov cilj je pronalazak apsolutnoga Ti, odnosno susret s Bogom, putem drugih u istinskom dijalogu.

Rad je sastavljen od nekoliko cjelina. U uvodu je objašnjen Buberov dijaloški princip i njegova egzistencijalna filozofija. U drugoj cjelini se iznose njegove kritike i suprotstavljanja idealizmu, individualnosti i subjektivizmu. U trećoj cjelini je predstavljena njegova filozofija dijaloga. U četvrtoj cjelini se prikazuje kako njegova filozofija izvire iz religije, a u petoj i šestoj cjelini se detaljnije prikazuju osnovni elementi Buberove filozofije – odnos i područje Između. Rad završavamo zaključkom te popisom korištene literature i izvora.

Uvod

Martin Buber je pripadnik fenomenološke tradicije prema kojoj se komunikacija doživljava kao iskustvo drugoga, odnosno dijalog (Žižak, 2012). Poznat je po dijaloškom principu „Ja-Ti“ koji se nalazi u osnovnoj strukturi ljudskoga bića. Temeljne izjave o dijaloškom mišljenju napisao je već 1916. godine učitelj Ferdinand Ebner u svoj dnevnik, koji se jednako tako nadahnjivao na Bibliji, posebno na Novom zavjetu (Renöckl, 1993: 49).

Pod utjecajem hasidizma, otkriće „Ti“ u komunikaciji izvire iz Biblije. U Historiopediji (2011) piše da je hasidizam židovski društveno-religijski pokret čije je glavno obilježje mistička ideologija. Hasidistički pokreti nastoje ono svakodnevno učiniti svetim. Adalbert Rebić (1991: 120) uočava kako je do svoga naučavanja o etici došao kroz duhovnost hasidizma. Proučavao je hasidizam koji je proizašao iz židovske vjerske tradicije i za kojega je ključno životno iskustvo. Životno iskustvo temelj je naučavanja, i to onoga koji ljudi stječu u zajedništvu. Upravo je proučavajući hasidističku tradiciju Buber došao do produbljenih odnosa „ja-ti“ (Rebić, 1991: 120).

Njegovi su stavovi u pojedinim djelima utjecali na socijalistički i komunistički sustav ranih godina 20. stoljeća. U središtu zanimanja egzistencijalističke filozofije nalazi se čovjek, pojedinac, njegova sloboda, njegovo samoostvarenje. Buber se ugleda na Kierkegaarda koji se smatra ocem filozofije egzistencijalizma.

Dijalogika, čiji je glavni predstavnik Buber, javlja se kao filozofija dijaloga. U Buberovoj dijalogici osobito mjesto zauzima sfera ili područje „Između“ koje predstavlja sferu susreta, dijalog temeljen na jezičnom izrazu. U njegovoj fazi istraživanja međuljudskih odnosa nastaje njegovo najzrelije djelo „Ich und Du“ (Ja i Ti), a sva kasnija djela poslužila su mu kao dopuna.

Buberova načela dijaloga proizlaze iz njegova vjerskog iskustva. Filozofija dijaloga dolazi nakon njegovog religiozno doživljenog „Ti“. Dotiče se i problema suvremenog čovjeka za kojega ističe da je previše usredotočen na samoga sebe i na monolog (odnos Ja-Ono) zanemarujući dijalog s „Ti“.

Dijalog je za Bubera više od razgovora između dviju osoba, podrazumijeva aktivno slušanje kao vještinu, razumijevanje, empatiju, shvaćanje te usmjerenost na drugu osobu. Preduvjet uspješnosti dijaloga se očituje u prihvaćanju drugoga u svoj njegovoj različitosti te oslobođenost od predrasuda.

S obzirom da je Buber filozof, dotiče se ontologije koja se bavi bićem kakvo je u svojoj naravi. Vlastito ontološko stanje ovisi i definirano je drugim različitim od sebe. Čovjeku nije u naravi da bude sam, individua za sebe. Kao sam, nije čovjek u punom smislu riječi, navodi Buber. Ontologija čovjekoljublja koju prikazuje svojim radom suprotstavlja se tadašnjemu idealizmu i subjektivizmu.

Buber odnos dvoje ljudi shvaća kao susret s Bogom. U definiciji čovjeka stoji da je on društveno biće (Aristotel) jer svakomu je čovjeku prirodno biti okružen ljudima i biti dio zajednice te stupati u odnose s ljudima. Značajne interakcije s drugim ljudima uz pomoć dijaloga nas spašavaju od individualizma i otuđenja. Čovjek pomoću drugoga nadilazi ono svjetovno te dolazi do vlastitog Ja.

Međutim, čak i Buber priznaje da sve može, i mora, postati Ono. Izgradnja svijeta Ti leži u čistomu odnosu, istini života, gdje pronalazi svoje ispunjenje i svoju neprekidnost. Usto, tri su temeljne odrednice odnosa – neposrednost, uzajamnost i priznanje ili prihvaćanje.

Svrha je ovoga rada filozofski prikaz razmišljanja Martina Bubera koji je unio prevrat u tadašnje znanstveno viđenje stvari.

1. Kritika suvremenoga čovjeka

Suvremeni čovjek se otuđio, zanemario je istinske vrijednosti, postao je površan, bez odgovornosti te je dozvolio da njime vladaju objekti, bez svijesti za drugoga. Tomić ističe kako „...solipsizam, individualizam i narcizam su odjeci egzistencijalne usamljenosti u dubini ljudskoga Bića“ (2012: 42). Želi nam osvijestiti stanje u kojemu se nalazi suvremeni čovjek, to jest stanje u kojemu se moralno i duhovno čovjek otuđuje. Suvremeni čovjek je usamljen, čezne za razgovorom, za odnosom „ti i ja“ (Rebić, 1991: 117).

Buber u svomu djelu „Ja i Ti“ piše kako čovjeku nije suđeno biti sam. „Opaziti, osjećati, zamišljati, željeti, osjetiti, misliti – život nije sačinjen samo od takvih glagola“ (Biemann, 2002: 182).

Međutim, Buber smatra i da je samoća mjesto katarze, odnosno mjesto „čišćenja za odnos“ (Akrap, 2005: 20). Želi reći kako je i samoća potrebna kako bi čovjek bio spreman na odnos.

Za Bubera suvremeni čovjek živi u dubokoj krizi, koja je prouzročena raspadom tradicionalnih formi zajedničkog života, obitelji, sela, radničkih udruženja u kojima je čovjek ostvarivao osobne odnose i razvijao osjećaj pripadnosti zajednici. One su zamijenjene novim vidom socijalnog udruživanja, sindikatima, strankama koje nisu organske i koje ostavljaju čovjeka u socijalnoj samoći koja se može prevladati samo u jednome interpersonalnom i društvenom odnosu. Samo u susretu s drugim čovjek može ući u autentičnu stvarnost i nadvladati samoću i izoliranost, u odnosu u kojem izolirani pojedinac postaje osoba (Akrap, 2015: 557).

Helmut Renöckl (1993: 46.) povezuje Buberova razmišljanja s dehumanizacijom putem velike proizvodnje, konzumerizma, primjene znanosti i tehnologije u ratu. Tehnološka dostignuća te razvoj znanosti i tehnike ne može zamijeniti ono ljudsko i osobno u čovjeku. Unapređivanjem toga programa, smatra Renöckl (1993: 46.), smanjuje se mjesna vrijednost onog specifično humanog, a sve jasnije prevladava apersonalno. „Ostalo je i ostaje premalo mogućnosti za ljude da se humano na dorastao način suoče sa znanstveno-tehničko ekonomskim instrumentima i agregatima koji ekstenzivno i intenzivno toliko brzo rastu te da budu personalno, odnosno strukturno-politički dostatno sposobni za upravljanje“ (1993: 47).

Intencionalnost jest predmetnost, usmjerenost na objekt. Dijalogika kao kritika predmetnoga kritizirala je objektivizam, idealizam i prirodnopravnu antropologiju. Buber kritizira Sartrea, Heideggera i Junga. Buber kritizira i klasičnu filozofiju koja nudi vlastite sustave mišljenja umjesto Boga. Temelj egzistencijalne filozofije leži u ljudskom postojanju, slobodi i odnosu s drugima.

Suprotstavlja se prethodnim misliocima - ne uzima u obzir pitanje drugoga kao Ti, već je u prvom planu nadređenost subjekta objektu, gdje je Ono u odnosu Ja-Ono uvijek u prvom redu stvar kao sredstvo za upotrebu (Dodlek, 2013: 84).

Julija Prpić dodaje kako je čovjekova spoznaja o svijetu potkrijepljena znanstvenim dostignućima. Usmjorio je svoje napore na ono znanstveno i prirodno te je postao neovisan o Bogu (2015: 359). Volja za posjedovanjem i volja za moć su u sferi svijeta „Ono“ koje zapravo vlada čovjekom. Buber, prema tome, smatra problematičnim nadmoć svijeta „Ono“ koji dokida prostor u kojem se odnos može ponovno dogoditi jer je taj prostor kontaminiran individualističkim, relativističkim, konzumerističkim i hedonističkim mentalitetom čovjeka naših dana (Akrap, 2015: 577).

Primat čovjeka nad ostalim stvorenjima potvrđen je razumom, mudrošću i riječi. To je privilegij u kojemu druge vrste ne mogu uživati. No unatoč činjenici da čovjek sve druge vrste nadvisuje racionalnošću i duhovnošću, njegova lomljiva biologija dovodi ga do toga da je njegova prirodna socijalizacija obilježena potpunom negativnošću kroz snažni značaj i prevlast koristoljublja (Akrap, 2015: 570). Čovjek se dehumanizira i jedino se uz pomoć druge osobe može vratiti na pravi put. „Za Buberu Ti, duh koji vodi čovječnost, mora biti središte zajednice, oslobađajući nas od sustava koji unaprijed određuju naše radnje i humanizirajući odnose među ljudima“ (Tinker, 2017: 7).

Egocentrizam otuđuje čovjeka te se on gubi. „Taj egocentrizam koji je postao svemoguć sa svim 'Ono' koje ga okružuje nije sposoban prepoznati niti Boga niti istinsko apsolutno koje se čovjeku očituje kao iskon izvorno drugačiji od ljudskog porijekla“ (Prpić, 2015: 364).

Stoga se nameće sljedeće pitanje: Možemo li se zadovoljiti - poukom mnogih modernih psihologa, sociologa i filozofa kulture - da se čovjek mora prilagoditi kao objekt među objektima, kao izračunljiva funkcionalna veličina, kao kotačić u stvarno-anonimnome prirodnom, odnosno društvenom pogonu (Renöckl, 1993:47)?

Živjeti zajedno najprirodniji je zahtjev postojanja čovjeka. Život pokazuje da je želja za susretom duboko ukorijenjena u svakome čovjeku, no jednako tako i egoizam, koji se skriva u srcu svakog čovjeka, s izraženom željom da drugoga pretvori u objekt koji zadovoljava

njegove potrebe, sposoban svaki susret i odnos pretvoriti u površni odnos (Akrap, 2015: 571).

Najveća prepreka, stoga, jest individualizam i egoizam koji čovjeka vode u samoću i izoliranost. Naglasak, nakon Bubera, prestaje biti na subjektivnosti i objektivnosti te se premješta na drugu osobu. Za svako razumijevanje potrebno je iskustvo “drugoga”, jer da bi shvatio sebe, čovjek mora razumjeti i cijeniti druge.

2. Dijalogika kao filozofija dijaloga

Dijalog kao ključni termin Buberove filozofije predstavlja pravu konverzaciju koja nije običan razgovor, već je obilježena odnosom. Filozofija dijaloga orijentira se prema problemu drugoga kao „Ti“. U dijalogu se čovjek kao osoba ostvaruje uz pomoć druge osobe.

Dijalog je odnos u kojemu osoba može razviti i pronaći sebe. Dijalog je jedini način da razumijemo jedinstveni unutarnji svijet druge osobe. Potvrđivanje u dijalogu je bitno jer pokazuje da može sagledati mišljenje, doživljaj, potrebu osobe i prihvatiti ju kao njegovu „istinu“. Dijalog obogaćuje život (Žižak, 2012: 181).

Znakovi i geste su mediji jezika i nositelji komunikacije u međuljudskom susretu. Ivan Dodlek (2013: 87) dodaje kako riječ služi kao simbol istinskoga dijaloga. Dijalektička teorija međuljudskih odnosa prikazuje da se dijalektičke kontradikcije očituju kao ponašanja pojedinaca u međuljudskom odnosu (Žižak, 2012: 62).

Ante Akrap objašnjava da Buber daje dijalogu religiozni karakter – dijalog s Bogom usko je vezan uz dijalog s čovjekom (2015: 560). Dijaloško slušanje predstavlja usmjerenost na poštivanje različitosti i razvoj odnosa koji počiva na ravnopravnosti. Dijalog, dakle, nije jednosmjerni razgovor.

„Dijalogika jasno ističe: stvarno je samo naše konkretno Ja, a ono postoji samo u izmjeničnu odnosu između Ja i Ti. Taj izmjenični odnos Ja i Ti konstitutivan je za našu posebno ljudsku stvarnost, za personalno bivovanje“ (Renöckl, 1993: 48).

Buber se dotiče i ljubavi te želi reći kako ljubav kao zaljubljenost i bez dijaloga nije prava ljubav. Međusobni odnos dvoje ljudi temelji se na dijalogu i ljubavi koja je princip jedinstva i različitosti, princip zajedništva, temelj obitelji, način realizacije čovjekove egzistencije. Ući u dijalog znači izići iz vlastitog individualizma, vlastitog egoističnog kruga i spontano se otvoriti stvarnosti drugoga.

Ljubav između dvoje ljudi mora biti prožeta odgovornošću i uzajamnosti. Ljubav između čovjeka i žene jest zajednica odgovornosti jednih prema drugima koja priznaje različitosti. Čovjek i žena nalaze se u odnosu koji poziva na uzajamnu odgovornost, piše Akrap (2015: 566). Jedan od važnih pojmova Buberove filozofije je i zajedništvo. Naime, bit zajedništva jest u tome da nismo više jedno pokraj drugoga, nego jedno uz drugoga (da smo zajedno) (Akrap, 2015: 566). „Težište se s djelatnosti subjekta prenosi na

ravnopravnost, partnerski odnos, čime se onomu drugom vraća pravo na samostalnost i vlastiti identitet“ (Akrap, 2015: 555).

Dijalogika (filozofija dijaloga, filozofija susreta) nastala je kao reakcija na zapostavljanje osobnoga pred predmetnim, općim i objektivnim (Akrap, 2004: 39). Akrap zamjećuje i da je filozofija kao dijalogizam dala veliki doprinos suvremenom antropološkom istraživanju (2004: 6). Maurice Friedmann naglašava da je kod Bubera prije svega riječ o tome da filozofiji koja teži općenitostima – i stoga pomiče realnost u područje sustavnoga i apstraktnoga mišljenja – suprotstavlja težište koje stavlja naglasak na ono pojedinačno te da na taj način usmjeri čovjeka na realnost konkretnog životnog iskustva, a ona se sastoji u neposrednosti susreta dvaju bića u uzajamnosti odnosa (Dodlek, 2013: 93).

Dijalog sa samim sobom koristan je, potreban i neizbježan, a samoća ima katarzičnu ulogu, preduvjet je plodnosti i kreativnosti. Čovjek mora početi sa sobom i vratiti se samomu sebi. Uza sve to, Buber podsjeća kako dijalog sa samim sobom ne smije biti odvojen od međuljudskoga dijaloga niti promišljanje i stalno vraćanje sebi smije biti ostvareno s namjerom da se ostane kod sebe. Voditi samo dijalog sa samim sobom (monolog) znači živjeti neizvjesnu i bijednu egzistenciju, zatvarati se u sebe, biti sklon narcisoidnosti. Naprotiv, u međuljudskome dijalogu sazrijeva duhovna supstancija osobe. Tako Buberov dijalog postaje psihoterapijski dijalog pri kojem, uspoređujući se s drugim čovjekom, čovjek dobiva uvid u vlastite sposobnosti te slušajući druge uči slušati samoga sebe (Tomić, 2012: 44).

Kroz odnose čovjek postaje svjestan vlastitoga identiteta i identiteta onog drugoga. „Otuda se dijalog može definirati i kao potvrda istovjetnosti (identiteta) u različitosti. Nerazumijevanje, neprihvatanje razlika i netrpeljivost prema različitosti dovode do problema u komunikaciji i nedostatka dijaloga u sadašnjosti i budućnosti ljudske zajednice“ (Tomić, 2012: 45).

Jednako tako, prema Buberu potrebno je razlikovati dijalog od pravoga dijaloga. Pravi se dijalog može identificirati pomoću sljedećih karakteristika: otvorenost i uzajamnost, život i kreativan susret, postavljanje pitanja i čekanje odgovora, prihvatanje i priznanje *drugoga*, slušanje i povjerenje (Tomić, 2012: 45). Buberov dijaloški fenomen implicira shvaćanje osobe, prihvatanje drugoga kao partnera i kao cjelovitu osobu, potpuno i bezuvjetno otvaranje i prihvatanje druge osobe.

Svaki odnos podrazumijeva i ekskluzivnost (isključivost). To znači da dijalog egzistira samo između dviju osoba i ono ne uključuje treću osobu. „Dijalog između ja i ti mora biti

aktivan, bez nakane da se drugoga podvrgne kao stvar ili objekt i bez doživljaja sebe kao jedinog postojećeg subjekta“ (Akrap, 2005: 23).

3. Buberovo razgraničenje filozofije i religije

Martin Buber je bio filozof religije i filozof dijaloga. Sam za sebe kaže da je filozof dijaloga koji unutar svojih djela miješa bogatstvo različitih interesa koji izvire iz ljubavi prema riječi, strasti za proučavanje židovske kulture, zanimanja za hasidizam i ljubav prema filozofiji (Akrap, 2015: 578.)

Prpić se koristi metaforom pomrčine Boga ukazujući na to da čovjek teži pogrešnim vrijednostima i da zanemaruje svoga „Ti“. Osim toga, objašnjava kako je riječ o prolaznom fenomenu koji zaokuplja misao današnjega čovjeka (2015: 359.)

Buberov pogled na čovjekovu religioznost u samo središte postavlja mogućnost čovjekova Ja otvaranju za dijalog s vječnim, sveprisutnim, apsolutnim Ti. Skreće pozornost na činjenicu kako se izgubio ljudski kontakt s božanskim Ti. „Upravo to stanje Buber naziva pomrčinom Boga, uza što ističe da čak i religija i filozofija žive u sjeni te pomrčine“ (Prpić, 2015: 358).

Valja uočiti kako je za čovjekovo udaljavanje od Boga odgovorno „Ono“. Namjera „Onoga“ je prikriti Božju prisutnost u čovjekovu životu. Važno je naglasiti da je Buberov dijaloški koncept prvenstveno filozofijski, a ne religijski. „Bog nikada nije niti može postati Ono, a pod uvjetima dijaloškog mišljenja, Buber svako Ti oslovljava kao Boga (a ne Boga kao Ti)“ (Prpić, 2015: 363). S obzirom da je Buber bio filozof religije, razvijao je svoje etičke postavke. Njegovoj je etici cilj čovjek koji je čovjek u tom smislu riječi s drugim čovjekom pri čemu se dotiče već spomenutoga zajedništva. Jedino u zajedništvu s drugim čovjekom moguće je približiti se Bogu. Kraljevstvo se Božje ne ostvaruje u pojedincu, već u ljudskoj zajednici (Rebić, 1991: 122).

„Tako se u filozofiji i religiji, uz dva različita stava prema stvarnosti, očituju i bitno različiti načini postojanja čovjeka: filozofski Ja (ego) u odnosu Ja-Ono i religiozni Ja u kojemu se ostvaruje Ja-Ti odnos... religiozno svoj temelj pronalazi u dvojstvu Ja i Ti u kojemu se podrazumijeva komunikacija“ (Prpić, 2015: 366). Ono što je za filozofa preduvjet objektivnog razmatranja, za Bubera je ogrješenje o Božji dar (Prpić, 2015: 367). Ovdje se Buber čak približio Kantovu mišljenju o subjektu čija se spoznaja usmjerava prema predmetima, a ne predmeti prema spoznaji.

Doima se da filozofija izvire iz religije. S obzirom da Buberov dijaloški princip proizlazi iz njegova vjerskog iskustva, i Prpić (2015: 366) uočava kako religija nema spoznaju kao svoj ultimativni cilj, već realnu uzajamnost dviju djelujućih egzistencija u punini života.

Važna je religioznost kao onaj dio duše koji osposobljava čovjeka za otvaranje vrhunskom odnosu. „Vjera kao vjera u nešto što je neovisno o čovjeku s vremenom je postala empirijski dohvatljivu skupinu predodžbi, a sama zbiljnost postala je nešto što čovjek *ima* te stoga može i pojmiti“ (Prpić, 2015: 364). Tu se gubi božansko u nama te se radi samo o konverzaciji između različitih slojeva Jastva. Buber priznaje nužnost svijeta „Ono“, no ne smije zavladata i postati osnovno. Ako svo Ti postane Ono, nema nastavka Ti svijeta te nema prisutnosti koja traje i ispunjava život (Biemann, 2002: 178). Buber ovo vezuje uz religiju jer je bezuvjetni Ti Bog kao vječno svjetlo te ističe kako je neprekidnost Ti moguća kada ga shvaćamo kao bezuvjetno, kao „bivanje po sebi“ (Biemann, 2002: 178).

Buber, shodno tomu, vidi religioznost kao rješenje problema gubitka identiteta uz pomoć zajedništva i ljudske interakcije.

4. Odnos Ja-Ti i Ja-Ono

U ovome dijelu rada najprije je potrebno definirati odnos. Antonija Žižak uočava da je veza pojedinca i odnosa misaona na način da pojedinac utječe na definiranje određenog odnosa kao što i određeni odnos utječe na definiranje određenog pojedinca te dodaje da je „odnos nemoguće definirati bez osobnog iskustva“ (Žižak, 2012: 60).

Čovjek ne može izbjeći odnos. U svakom području života on stupa u nekakav odnos. Ono što ljudsko biće čini ljudskim te ga razlikuje od drugih bića jest upravo činjenica da se nalazi u odnosu već od početka svoga života.

Odnos se i može definirati kao potvrda čovjekova identiteta u različitosti. (Akrap, 2005: 25.) Odnos se doživljava kao uzajamno davanje i primanje (Akrap, 2005: 27). U odnos stupamo već samim činom rođenja, u trenutku kada se povezujemo s majkom. Već nam se tada pokazuje sklonost prema odnosu (Akrap, 2015: 561).

Odnos nas vodi susretu. Susret nije, za razliku od odnosa, umni izraz, psihološki stav, nego događaj, nešto što se događa. Susret predstavlja vrhunac života odnosa, podrazumijeva odraz koji neočekivano osvjetljava čovjekov život (Akrap, 2015: 561).

Međutim, odnos i susret treba i razlikovati. Ponajprije stupamo u odnos, a potom nam taj odnos omogućuje susret s osobom. Ukoliko doista želimo precizirati pojam susret i razlikovati ga od pojma odnos, treba istaknuti da je odnos jednostrano priznanje “ti” od strane jednoga “ja”, a susret se događa kada dva “ja” istodobno uđu u odnos (Akrap, 2015: 561). Odnos je, prema tome, i susret i cilj.

Buber oštro razlikuje svijet „Ja-Ono“ i svijet „Ja-Ti“. Svijet kao iskustvo pripada osnovnoj riječi ‘ja-ono’, a osnovna riječ ‘ja-ti’ utemeljuje svijet odnosa. 'Ja-Ono' je sfera imati, a ne biti, sfera je posjedovanja sredstava vlastitog interesa (Akrap, 2015: 577). Također, osnovna riječ Ja-Ono nikada se ne može izreći s nečijim cjelokupnim bićem. Nema Ja kao isključivo Ja u osnovnoj riječi Ja-Ti (Biemann, 2002: 181).

Ja-Ono možemo povezati sa znanošću i mehanizmima koji održavaju čovječanstvo. Par Ja-Ono tiče se odnosa subjekta prema objektu, gdje je subjekt nadređen objektu. Svijet Onog je svijet stvari gdje prevladavaju uzročnost i nužnost, odnosno iskustvo i upotreba, a to iskustvo uvijek je u službi neke praktične svrhe i sredstvo za upotrebu (Dodlek, 2013: 84).

Buber, prema tome, govori o dvama vrstama odnosa među ljudima: Ja-Ti i Ja-Ono. Ja-Ti odnos reprezentira dijalog, susret, uzajamnost i razmjenu. Taj odnos podrazumijeva

dijaloško postojanje prema kojemu se bivstvovanje ostvaruje kao susret s drugom osobom. Osoba ostvaruje svoj smisao samo u odnosu s osobom i u dijalogu između dvoje jednakih ljudi. S druge strane, Ja-Ono odnos je monolog, tj. odnos čovjeka sa samim sobom. Buber ne želi reći da je svijet Ja-Ono nevažan, jednako je neophodan i čovjek ne može živjeti bez njega. Međutim, ono što pokušava naglasiti jest da čovjek ne može živjeti isključivo kroz Ja-Ono odnos jer čovjek tada nije čovjek. (Plato's Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2004).

Pišući o vještinama interpersonalne komunikacije, Žižak se ponovno osvrće na Buberu te ističe kako Cajvert (2011) navodi da se terapeut u odnosu s klijentom kreće između bliskosti (Ja-Ti odnos) i distance (Ja-Ono odnos). Citira ga sljedećim riječima: „kada terapeut ulazi u relaciju s klijentom da bi ga upoznao i kada osjeća empatiju ili se identificira s njim, nastaje Ja-Ti relacija. Kada se distancira kako bi objasnio i razumio klijentovo ponašanje i postupke ili životnu situaciju, onda se nalazi u Ja-Ono svijetu.“

Osobni Ja-Ti odnos među ljudima za Buberu je najuže srodan sa Ti-odnosom između Boga i ljudi (Žižak, 2012: 49). Samo je čovjek sposoban diferencirati ono objektivno u svijetu. Čovjek se, za razliku od životinje, može izdići od svijeta, učiniti ga sebi nasuprotnim i pustiti da svijet postane svijetom u punom smislu riječi. Čovjek treba tu akceptaciju, potvrdu i vrednovanje kako bi mogao postati i ostati subjekt (Žižak, 2012: 50).

Ti se ne može niti imati kao što se može imati neki predmet, Ti se dobiva kao dar, prema njemu stojimo u odnosu. Time „Ti“ za Buberu poprima neko središnje ontološko značenje (Žižak, 2012: 51). Dakle, Ti nije predmet koji je moguće iskoristiti i posve je suprotno od nečega Onog. Odnos između Ti i Ja jest uzajamni odnos, osobni međuljudski susret.

Buber bi cjelinu života želio opravdati dimenzijom Ja-Ono i Ja-Ti: bez Ono ne može čovjek živjeti, no tko živi samo s tim Ono, nije u potpunosti čovjek. Životu je potrebno ophođenje sa stvarima, iskustvo i upotreba svijeta, ali u tome se ne smije iscrpiti ljudski život, a pogotovo ne smiju vladati objekti. Ono, prema tome, ne smije zavladati Ja.

Ti je uvijek isključiv. Nije predmet o kojemu mogu nešto znati ili o kojemu mogu nešto tvrditi. O Ti znam sve, no ne mogu iskusiti ništa te ne mogu ništa objektivirati. Odnos s Ti može se ispuniti jedino ostvarenjem, ne kroz znanje (Biemann, 2002: 175). „Drugo ne može postati objekt (u suprotnom bi prestalo biti Drugo i postalo bi Ono) i ne može se uspostaviti odnos drugačiji od onoga kojim se Ja odnosi s vječnim Ti i obrnuto.“ (Prpić, 2015: 368).

Odnos između Ja i Ono, za razliku od Ja-Ti odnosa, jest odnos između subjekta i objekta. Ono, naime, koči ulazak u dijalog. „Subjektivno znanje priječi da Ja (iz Ja-Ti odnosa) uđe

u suradnju s ostatkom osobe, a Ja (iz Ja-Ono) koje je usmjereno na objekt oduzima mu spontanost ... Ono je stalo između Zemlje i Sunca 'ugasivši' čovječanstvu svjetlost neba prodiranjem u sve dimenzije čovjekova postojanja i nastojanja ulaska u dijalog s bitno Drugim“ (Prpić, 2015: 363-364).

Ti nam omogućuje da izbjegnemo činjenicu da sloboda ne postoji (Buber, prema Tinker 2017: 9). Ponovno spajanje s Ti kao izvor zajedništva ljudske interakcije omogućuje nam da ne izgubimo antropološko središte svog identiteta (Tinker, 2017: 10). Odnosi su temelj zajednice. Zajednica mora biti prožeta ljudima koji rade zajedno kao i njihovi zajednički odnosi (Buber, prema Tinker 2017: 13). Zajednica se pojavljuje u zajedničkom opredjeljenju prema vječnomu Ti (Tinker, 2017: 15). Ti nam omogućuje da uočimo kako su društvo i njegova normativna načela otkrivena u odnosima među drugima (Tinker, 2017: 18).

Međutim, i sam Buber priznaje kako sve može postati „Ono“. Upozorava nas da ne dozvolimo prvenstvo „Onomu“. Osoba koju volimo zbog konačnosti Ti i konačnosti svih stvari može prijeći u „svijet Ono“. Potom, priroda – ako neki dio prirode nije graničio s drugim dijelovima, postaje sadržaj koji se može iskusiti i koji se može proučavati. Umjetničko djelo samim stvaranjem – ako ga iz stvarnosti pretvori u objektivnu stvarnost, postaje stvar među stvarima. Djelo koje učini osoba koja odlučuje postaje dio „svijeta Ono“ samom činjenicom da je učinjeno (Biemann, 2002: 175). Ako se odvojimo od „svijeta Ti“, doći će do nestajanja i nećemo nikada doseći pravi svijet.

Preduvjet je za uspostavljanje dijaloga s Bogom komunikacija s bližnjima (Tomić, 2013: 46). Čovjekova težnja prema vječnosti također pomaže ostvariti autentične odnose prema sebi, drugomu i zajednici (Tomić, 2013: 48).

Ljudi griješe kada traže Boga., „U stvari nema traženja Boga, osoba najprije otkrije nešto, iznad svih prepreka, što je bilo uz nju od samoga početka (Biemann, 2002: 179). Bog je, prema tome, konačni cilj, no ne nalazimo ga na kraju, već u sebi.

2.1. Sfera „Između“ (*Zwischen*)

Pojam ili sfera „Između“, ono što Buber naziva *Zwischen*, temeljni je pojam u njegovoj dijalogici. Mjesto je susreta koje teži uzajamnosti koja predstavlja zakon odnosa. Akrap (2005: 31) pojašnjava kako se odnos uzajamnosti, međuodnos, uvijek ostvaruje iznova u svakom susretu. „Sfera međuodnosa iskonska je kategorija čovjekove stvarnosti“ (Buber, prema Akrap 2005: 24).

Sfera Između je metafizička i metapsihička činjenica koja postaje temeljna za njegovu filozofiju dijaloga. Spada u ontološko područje, prostor je sredine između „Ja“ i „Ti“. Između je i prostor temeljnih sastavnica dijaloškoga života kao što su duh, jezik i ljubav (Dodlek, 2013: 86). U Između se dijalog temelji na jeziku. Izraz sfere Između, upravo leži u fenomenu riječi i u odgovoru na tu riječ.

Zwischen je stvarno mjesto, podloga koja sadržava ono što se događa među osobama, to je mjesto odnosa koje se izražava kao riječ, kao istina i ljubav. *Zwischen* također ima dvojako značenje. Prvo se odnosi na središte između ja i ti, a drugo na Boga kao vječnog središta. Vječno „Ti“ kao vječno središte jest središte svih središta. Područje je u kojem ja i ti stojimo nasuprot jedan drugome, a dijalog je ostvarenje toga područja putem izričaja (Akrap, 2005: 31). Prema tome, susret se uvijek događa u toj sferi, u tomu području Između. „Susret ja-ti neće se dogoditi u subjektivnosti niti u objektivnosti...“ (Akrap, 2005: 31). *Zwischen* nije puko mjesto susreta između ja i ti, već jedina sfera koja omogućuje istinski susret i istinski dijalog.

Kroz osobe s kojima stupamo u odnos i s kojima se susrećemo dolazimo i do vječnoga „Ti“, a to je Bog, pa shodno tomu i odnosa s Bogom (Akrap, 2005: 33). „Smisao života i oživotvorenje vlastitog bitka kod čovjeka se događa kroz susret s drugima, a puninu svoje egzistencije doživljava u odnosu s Bogom“ (Akrap, 2015: 560). Biti s nekim, živjeti s nekim nije slučaj, već milost, jer je svaki istinski život susret, a susretu pravi i istinski smisao daje Bog (Akrap, 2015: 578).

Buber tumači da je osnovna riječ „Ja-Ti“ okarakterizirana trima osnovnim odredbama – neposrednost, uzajamnost i kao zajedničko podrijetlo iz sfere „Između“, što ćemo objasniti u nastavku rada. Neposrednost ima osnovni značaj i to u onoj mjeri da u gubitku neposrednosti Buber vidi osnovno obilježje današnje povijesne situacije čovječanstva (Prpić, 2015: 360).

Na svojoj najvišoj razini, uzajamnost se ostvaruje u događaju uprisutnjenja, što označava prebivanje kod drugoga. Kao posljedica uzajamnosti u neposrednom odnosu Ja i Ti je nastajanje zajedništva podjednako izvornih bića što je omogućeno zajedničkim podrijetlom iz sfere Između (*zwischen*). Sferu Između Buber smatra fundamentalnom kategorijom bivanja pri čemu je čovjek mjesto u kojemu čin bivanja postaje djelatan (Prpić, 2015: 361).

Između pripada području ontologije i označava ontičku sferu koja pretpostavlja dinamični odnos. Taj Između stvarno je mjesto i nositelj međuljudskih zbivanja uvijek se iznova rekonstruirajući prema susretu. Također je to i prostor osnovnih realnosti dijaloškog

života, kao što su duh, ljubav i jezik (Prpić, 2015: 361). Sfera „Između“ je, prema tome, sfera početka ljudske egzistencije.

2.1.1. Prisutnost, neposrednost i uzajamnost

Prisutnost je jedna od važnih karakteristika odnosa. Buber pod prisutnošću implicira približavanje čovjeka drugome u svojoj jedinstvenosti, cjelovitosti i stvarnosti (Akrap, 2005: 22). Prisutnost biva u životu u mjeri u kojoj je odnos s „Ti“.

Prema Buberu, odgojem je važno razvijati svijest o prisutnosti kao jedino mogućem mjestu uspostavljanja odnosa (Tomić, 2013: 42). Prihvaćanje ili priznanje drugoga Buber doživljava ono što naziva događajem uprisutnjenja – naime, prihvatiti ga kao partnera i kao cjelovitu osobu. To znači prihvatiti „Ti“ bezrezervno i otvoriti mu se u potpunosti. (Dodlek, 2013: 85).

„Ti“ je pronalazak bez traženja, otkriće je onoga „Ti“ koje je prisutno u sebi od samoga početka i potrebno je jedino izvući prisutnost (Biemann, 2002: 179). Analizirajući Buberu, Biemann objašnjava kako osoba koja nešto koristi što je prilično zamjenjivo, prijelazno, postoji samo u trenutku i nestaje s trenutkom, dok prisutnost uistinu određuje nešto što traje, što je istinito, što se trajno suočava s čovjekom – naime, što je vječno (Biemann, 2002: 179).

Priznati drugoga unutarnja je i urođena želja. Priznanje se odnosi na potvrđivanje, prihvaćanje drugoga, a ostvarenje je jedne od antropoloških potreba (Akrap, 2005: 25), jer svaki čovjek želi biti prihvaćen od strane drugoga. Stoga, nužno je da priznam drugoga ako jednako očekujem od njega.

Neposrednost kao temeljna odrednica odnosa znači nepostojanje nikakve barijere između druge osobe i mene, preduvjet je za otvaranje i istinski dijalog. Podrazumijeva nepostojanje objekta ili sredstva između dviju osoba. Uzajamnost je antropološka stvarnost gdje čovjek i njegov bližnji tvore jedan s drugim. Uzajamnost ne samo prema drugoj osobi, već prema prirodi, prema svijetu ideja i prema umjetnosti (Dodlek, 2013: 85).

Dodlek (2013: 90) otvorenim ostavlja pitanje: „Smijemo li govoriti o uzvraćanju i obraćanju kao o susretu koji se odvija ne samo s ljudima nego s cjelokupnom stvarnošću?“

5. Četiri primjera susreta

Pomoću fenomenološke metode Buber pronalazi tri vrste odnosa: odnos s čovjekom kao preduvjet da bi se ostvario savršeniji odnos, a to je onaj s Bogom; odnos s prirodom koji je u stvari odnos „Ja-Ono“ koji na kraju može prerasti u odnos „Ja-Ti“; odnos s duhovnim stvarnostima gdje duh djeluje i od svakoga objektiviziranog odnosa čini neposredni odnos (Tomić, 2013: 41).

Buber razlikuje četiri vrste susreta (Biemann, 2002: 172). Prvi je susret s čovjekom, predstavlja događaj u kojemu se suočavam s Ti – posve odvojeno od iskustva Ono. Odnos s Ti se ne može odrediti subjektivno, već jedino objektivno kao događaj u kojemu sudjelujemo, a to su, dakle, odnosi. Naš se svjesni život sastoji od iskustava i odnosa. Ti, pak, ne možemo doživjeti kao skup kvaliteta, ne možemo ga iskusiti.

Drugi je susret s prirodom. Riječ je o trenutcima u kojima se susrećemo s prirodom kao s Ti koji se susreće s nama i s kojim imamo jedinstvenu vezu koja se proživljava u svojoj biti, čija se bit ne može svesti na iskustvo. Veza nije nešto nesvjesno, pripada našem svjesnom životu i znamo ga, no ne kao Ono. Stojimo, dakle, u odnosu s prirodom i voljenom osobom, no ne kao Ono koje se može iskusiti (Biemann, 2002: 173).

Treći je kreativna zamisao u djelu umjetnosti. Djelo se javlja umjetniku kao primarni oblik djela, kao Ti čisto i jednostavno. Prava umjetnička zamisao egzistira jedino kada se „zamisao djela“ susreće kao Ti u ekskluzivnosti odnosa kojemu je oduzeto sve iskustveno. Da je dio iskustvenog svijeta, odredili bismo djelo kao fikciju koja većim dijelom dopire iz mašte. U Ti svijetu, djelo s kojim stojim u odnosu kao s Ti ima temeljito neposrednu i bezuvjetnu stvarnost (Biemann, 2002: 173-174).

Četvrta vrsta je odluka. Odluka je događaj odnosa, osoba koja odlučuje susreće se s radnjom koju odabire. Odluka je s gledišta Ti ono što ima postojanje i s kojim stojim u odnosu i koju sada moram ostvariti (Biemann, 2002: 174). Prpić također uočava kako je Ja subjekt svijesti te je jedino djelovanje koje istinski pripada mojoj naravi (Buber, prema Prpić 2015: 366).

Zaključak

S obzirom da je Buber filozof dijaloga i religije, okreće se drugačijem, egzistencijalnom pristupu. Njegov pristup obuhvaća zajedništvo s drugom osobom te zanemaruje dotadašnji subjektivizam, individualizam i idealizam. Buber je svojim pristupom namjeravao naglasiti model susreta i suprotstaviti ga tadašnjemu modelu pasivnosti subjekta.

Čovjek se može samoostvariti samo prihvaćajući druge s njihovim nedostacima, slabostima, problemima prihvaćajući pritom njihovu osobnost i različitost. Čovjek je odgovoran isključivo za Drugoga, o čemu govori i Emmanuel Levinas. Antropološka i filozofska pitanja zastupljena kod Buber su: što znači biti čovjek, koji je smisao života, kako se čovjek samoostvaruje te kako dostići vječnost i ultimativni cilj.

Dijaloški princip kao odnosni princip otvara problem komunikacije i dijaloga. Čovjek stupa u dijalog posredstvom osjetila i susreta te izvodi značenja koja proizlaze iz umjetnosti i jezika. Kao središnji pojam Buberove ontologije stoji odnos. On odnosu među ljudima i susretu pruža metafizički karakter. Svoje je postavke uvelike razvio proučavajući hasidizam u kojemu veliku važnost imaju razgovori, odnosno dijalozi koji nužno pretpostavljaju ja-ti odnose.

U svijetu objektivnih stvari, u svijetu „Ono“, nije moguć susret s drugim. Ako odbacimo drugoga „Ti“, gubimo sebe i utapamo se u svijetu „Ono“, svijetu predmeta i stvari. Buberov je cilj ukazati da treba dopustiti da druga osoba postane dio mene, da mi se otvori i da se samoostvari u potpunosti. Čovjek se, stoga, potvrđuje u drugoj osobi.

Zato su prema Buberu spoznaja, ljubav, umjetnost i vjera četiri temeljne ljudske moći kojima čovjek nadilazi svoja prirodna ograničenja i uvjetovanosti i kojima se uzdiže na jednu višu, izvorno ljudsku razinu (Dodlek, 2013: 89).

Buber podsjeća i na važnost zajedništva kao važne predispozicije u životu koja gradi čovjeka i uz pomoć koje se raste.

Jedino pod uvjetom da čovjek uđe u dijalog te se otvori drugomu, pronalazi sebe i dostiže pravi smisao života – susret s Bogom. Susret s Bogom kao konačni cilj treba naći u sebi uz pomoć drugoga, svoga „Ti“, što je moguće u sferi „Između“. Iz svega navedenog slijedi da čovjek treba tražiti spas najprije u pozivu „vječnog Ti“ na susret i utemeljenje postojanja u odnosu s drugim, jer „ako se čovjek ne okrene prema svojem Ti, ne može doći do obrata njegove sudbine“ (Buber, prema Friedmann, Renöckl 1993: 53).

Popis korištenih izvora

1. Akrap, A. (2015.) „Osoba i odnosi: ključ razumijevanja obitelji kroz forme i figure filozofije dijaloga Martina Bubera“, *Crkva u svijetu*, sv. 50 (4): str. 555-579.
2. Akrap, A. (2005.) „Susret - otkrivanje bitka“, *Služba Božja*, sv.45 (1): str. 5-34.
3. Biemann, A. (ur.) (2002.) *The Martin Buber reader: essential writings*, Palgrave Macmillan, New York.
4. Dodlek, I. (2013.) „Buberova filozofija dijaloga i umjetnost kao susret“, *Filozofska istraživanja*, sv. 33 (1): str. 83-95.
5. *Hasidizam* (2011.) Historiopedija, <http://povijestokultnog.blogspot.com/2011/08/hasidizam.html> (stranica posjećena: 26. lipnja 2018.).
6. Prpić, J. (2015.) „Pomrčina Boga u filozofiji Martina Bubera“, *Nova prisutnost*, sv. 13 (3): str. 357-380.
7. Rebić, A. (1991.) „Martin Buber (1878-1965). Uz 25. obljetnicu smrti“, *Bogoslovska smotra*, sv. 61 (1-2): str. 117-127.
8. Renöckl, H. (1993.) „Susret i sukob: etički ishodi dijaloške filozofije kod Bubera i Grisebacha“, *Diacovensia: teološki prilozi*, sv. 1 (1): str. 45-61.
9. *Martin Buber* (2004.), znanstveni rad, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/buber/> (datum objave: 20. travnja 2004.)
10. Tinker, A. (2017.) „Martin Buber, I-It, and Utopias: Economics and Dialogue in the Age of Neoliberal Globalisation“, *Journal of Dialogue Studies*, vol. 5(1), <http://www.dialoguestudies.org/wp-content/uploads/2018/02/Martin-Buber-I-It-and-Utopias-Economics-and-Dialogue-in-the-Age-of-Neoliberal-Globalisation.pdf>
11. Tomić, D. (2013.) „Buberov dijaloški koncept odgoja i obrazovanja“, *Obnovljeni život*, sv. 68 (1): str. 39-49.
12. Žižak, A. (2012.) *Interpersonalna komunikacija u profesionalnom kontekstu*, 1. izdanje, Zagreb